

Heemkunde Boxtel

Boxtel Kroniek

Heemkunde Boxtel

lezing 21 november
lezing 12 december

november 2024

VOORWOORD

Door Henk van Beers, voorzitter Heemkunde Boxtel

November is voor de één de onaangenaamste maand van het jaar, het elf-twaalfde deel van een vermoeienis; terwijl het voor de ander juist de maand is waarin elk blad aan de boom verandert in een bloem met kleuren waar de zomer jaloers op is. Zo is, op de eeuwigheid na, alles in het leven betrekkelijk. Als je een stijfhoofdige koukleum vertelt dat er in de hel flink heet gestookt wordt, zal hij niet wachten om te zondigen. De in 1898 geboren schrijver Gerard Bruning merkte ooit op: 'Hoe gemakkelijk is het om bergen te verzetten. Kijk, de berg ligt vóór mij, ik keer mij om, en ziet, reeds ligt zij áchter mij.' Zo zie je maar, dat iedereen zijn eigen kijk op de wereld heeft, zoveel hoofden, zoveel zinnen. Zoiets dergelijks stond ook de redactie van de Boxtel Kroniek voor ogen bij het samenstellen van dit nummer. Zij heeft daarbij getracht iedere lezer aan zijn of haar trekken te laten komen. Aan u te beoordelen of zij daarin is geslaagd.

Dit novemhernummer gunt onze huisarcheoloog Johan Verspay de ruimte om vooruitlopend op zijn lezing van 21 november een vooruitblik te werpen op zijn ongetwijfeld diepgravende bijdrage. Het verschaft Kees Quinten de kans om met het oog op zijn lezing van de 21ste december geen gras te laten groeien over het landschap en de bevolking van Liempde en ons aller Boxtel. Ook de eerwaarde Eligius van den Aker, bekend in onze contreien vanwege het bloedwonder, biedt ons de mogelijkheid om nader kennis met hem te maken. Een artikel brengt hulde aan onze standvastige behoeder voor het kwaad, de gouden Engelbewaarder, terwijl een ander stuk verhaalt over het 'soldaat maken' van heel wat jeugdige inwoners van Boxtel. De smaak te pakken hebbend spitten we verder op zoek naar gouden bodemschatten of half verroeste kroonkurkjes. Ook maakt zij gebruik van de mogelijkheid om de was en haar neus te drogen over het nieuwbakken wijkje Jorishof aan de Eindhovenseweg. Na gedane arbeid gaat de redactie op visite bij het aloude mannen- en vrouwengasthuis, waar Boxtelse en Liempdse lieden hun laatste dagen slijten. Terloops loopt zij daarbij pardoes tegen een twijfelachtige rentmeester. Tot slot sluit de redactie af met ons in kennis te stellen van de gebruikelijke ditjes en datjes van onze vereniging. Alles bij elkaar vormen deze artikelen extra vitamientjes en mineraaltjes om deze herfst te laten uitmonden in een soort lente voor de aanstaande winter. Hoe dan ook, mocht u willen reageren, schroom niet, de redactie ziet uw op-, aan-, of bemerkingen graag tegemoet.

Herfst op Velder. Foto 2011 Nel van Doorn

Donderdag 21 november 2024 om 20.00 uur

in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel

Archeologie

CARE: Pilot, Proeftuin, Programma, Praktijk?

Een tussenstand na vijf jaar gemeenschapsarcheologie in Het Groene Woud

Lezing door Johan Verspay

Op ontdekking in je eigen achtertuin. Dit is het motto van het gemeenschapsarcheologie project CARE (*Community Archaeology in Rural Environments*) dat begin 2019 van start ging. Mensen werden hierin uitgenodigd om mee te gaan op onderzoek naar de geschiedenis van hun eigen woonplaats. Om zoveel mogelijk mensen mee te kunnen laten doen, werd gekozen voor een laagdrempelige aanpak waarin deelnemers na een korte instructie onder deskundige begeleiding zelf aan de slag aan en leren door te doen. Waar CARE begon als een initiatief van de UvA binnen een internationale samenwerking gericht op onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van historische dorpen, verschoof de focus gaandeweg het project meer naar lokale vraagstukken en haakten verschillende erfgoedverenigingen, werkgroepen en scholen aan. Om in te spelen op een meer inhoudelijke belangstelling, organiseerden we (veld)cursussen. Dit werden ontmoetingsplaatsen voor studenten, hobby-archeologen en andere erfgoedliefhebbers, waar zij konden putten uit de expertise van zowel professionals als ervaren amateurs in het veld. Gaandeweg vormde zich een betrokken groep mensen die nu anderen begeleidt, assisteert bij reguliere opgravingen en zelf kleine (participatieve) onderzoeks- en educatieprojecten initieert. De belangstelling groeit nog altijd. Hebben we hiermee de weg naar een Faro-praktijk gevonden? Dat valt nog te bezien. Want, hoe kunnen we dit momentum vasthouden, uitbouwen en doorgeven? Wat is daarvoor nodig? Wat is de rol van de archeoloog hierin en welke valkuilen moeten we vermijden? We hebben nog een weg te gaan, maar de bouwstenen liggen klaar.

Over de auteur

Johan Verspay is als post-doc onderzoeker verbonden aan Erfgoed Brabant en de Universiteit van Amsterdam en geeft leiding aan het CARE-project. De ervaringen met burgerparticipatie in archeologie die hij hierbij opdeed bracht hij in de Uitvoeringsagenda Faro in. Daarnaast werkt hij als adviseur voor de afdeling Erfgoed van de gemeente 's-Hertogenbosch.

Donderdag 12 december 2024 om 20.00 uur

in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel

Geschiedenis van landschap en bevolking Liempde

Lezing door Kees Quinten

De huidige landschapsvormen in Liempde hebben voor een groot deel hun bestaan te danken aan de ijstijden. Tijdens de laatste ijstijd had de wind vrij spel. Zand werd op bepaalde plaatsen weggeblazen en elders neergelegd. Het dorp Liempde en de omliggende hoge akkers liggen op een dekzandrug. In de lagere delen zocht het smeltwater zijn weg. Hier heeft uiteindelijk de Dommel zijn beekdal gevormd. Tegen de flanken van het dekzand ontstonden leemafzettingen, ondoorlatend en nat. Hier vormden zich de leembossen van Velder en de Geelders

De eerste bewoners zochten de hogere gronden op. De nederzetting Liempde bestond al in de Karolingische tijd. De oudste scherven van Middel-eeuws aardewerk dateren ergens tussen 800 en 1100. Er kwam een aantal hoeven tot ontwikkeling die de aanzet vormden voor kleine buurtschappen. Tot 1231 behoorde Liempde als onderdeel van het graafschap Rode tot het Hertogdom Gelder. Dit gaat over naar de Hertog van Brabant. Tot 1391 is Liempde een hertogdorp. Dan krijgt Willem van Merheim het dorp Liempde in leen van hertogin Johanna van Brabant.

De Sint-Janskapel aan de Dommel, voor het eerst genoemd in 1440, wordt in 1604 de parochiekerk van Liempde. Na de Tachtigjarige Oorlog ging deze over naar de protestanten. Aan het Kerkeind werd een schuurkerk in gebruik genomen. Deze brandde in 1864 af waarna de huidige kerk gebouwd werd. In 1787 werd het Raadhuis gebouwd naar een ontwerp van Hendrik Verhees. Rond de kerk en het Raadhuis ontstond geleidelijk de kern van het dorp.

De gemeijnt, de woeste gronden rond het dorp waren bezit van de Hertog van Brabant en werden in gebruik gegeven aan de bewoners van de buurtschappen. In de Franse tijd, rond 1800, werd de gemeijnt eigendom van de gemeente. Deze verkocht delen ervan voor ontginning. Liempde kende eeuwenlang veel kleine gemengde boerenbedrijfjes. Door de schaalvergroting na 1950 daalde het aantal bedrijven sterk. De ruilverkaveling Sint-Oedenrode leidde tot het ontstaan van grote percelen. Brabants Landschap verwierf veel grond in de Scheeken en het Dommeldal. Deze kreeg voornamelijk een natuurbestemming.

Na zijn studie sociale geografie werkte Kees Quinten jarenlang als leraar aardrijkskunde op Gymnasium Beekvliet in Sint-Michielsgestel. Geboren en getogen in Liempde heeft hij altijd veel belangstelling gehad voor de veranderingen in de natuurlijke omstandigheden en de activiteiten van de mens in zijn directe omgeving

Liempde vanaf de Vrilkhovense Akkers. Foto Kees Quinten

Het ontstaan van Gezondheidscentrum De Vier Kwartieren

Door Marcel van Roosmalen, met dank aan Thom van Thiel

Van solo-praktijk naar duo-praktijk

In 1962 vestigde Cees van Rooij zich als huisarts in Boxtel. Hij volgde dokter Kluijtmans op en nam diens woning op de Bosscheweg over. Zijn praktijk groeide hard, mede door de bouw van de nieuwe wijk Oost. In 1970 zocht Van Rooij een associé en vond die in de persoon van dokter Thom van Thiel, huisarts in Lent. Hij werkte samen met Frans Huygen, die hoogleraar huisartsgeneeskunde werd aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Van Thiel was mede-opstarter van het Huisartsen Instituut en Huisartsenopleiding van de KUN. Het in duoverband werken in Lent was Van Thiel goed bevalen en hij ging in op het aanbod van Van Rooij. De praktijk werd uitgevoerd vanuit de woning van dokter Van Rooij aan de Bosscheweg. Deze ruimte werd al snel te klein en in 1971 vond verhuizing plaats naar een dubbele flat op Hoogheem 285. In 1967 was men in Boxtel-Oost begonnen met de bouw van zeven flatgebouwen. Dokter Ed Laufer kwam de gelederen in 1975 versterken. Overigens kon dit pas nadat de overige Boxtelse huisartsen hiervoor toestemming gaven. Patiënten van een Groepspraktijk stonden niet op naam ingeschreven bij één arts en vanaf nu moest men een keuze maken voor één van de artsen. Tot dan was er een *vrij spreekuur*. Bij binnenkomst trok een patiënt een kaartje met de naam van de arts die hij /zij wilde spreken.

Pas in 1980 werd gestart met *afspreekspreekuren*. De

'wachtkamer' deed in die tijd zijn naam eer aan! De computer deed inmiddels voorzichtig zijn intrede, aanvankelijk alleen voor de financiële administratie en er waren nu 3 doktersassistenten actief! Inmiddels was er ruimtegebrek ontstaan en in 1976 werd

er een flat-unit bijgetrokken. Na een ontwerp van architectenbureau Calis-Meijers-Snijders vond de feestelijke heropening werd door hen een 3-tal bomen aangeboden, welke bij het flatgebouw zijn geplant.

Van duo-praktijk naar groepspraktijk Hoogheem

Na de komst van een derde arts was sprake van een *Groepspraktijk*. Dit soort praktijken kwamen steeds meer in zwang, men zag de

Foto links: In 1976 werd de Groepspraktijk op Hoogheem uitgebreid. Architect Snijders biedt bij de heropening namens architectenbureau Calis, Snijders en Meijers 3 boompjes aan welke aan de achterzijde van de flat werden geplant! Op de foto: Van Thiel met 2 dochters, Laufer, Van Rooij (in knielende houding), architect Snijders en 2 onbekende personen. Foto rechts: anno 2024 staan de bomen er nog steeds. Foto links: Piet van Oers en foto rechts: Thom van Thiel,

voordelen van samenwerken in één praktijk. Artsen konden elkaar raadplegen en de doordeweekse avond- en nachtdiensten voor de eigen patiënten om beurten verrichten. Zaterdag en zondag werd dit gezamenlijk bij toerbeurt gedaan door alle huisartsen uit Boxtel, Liempde, Esch en Gemonde. Vroeger waren huisartsen 7 dagen per week en 24 uur per dag bereikbaar, dit was niet vol te houden. Boxtel-Oost breidde verder uit en in 1980 werd Marielle van der Hoek-Nieuwenhuijs aangenomen als vierde arts. Zij was als huisarts in opleiding in de praktijk actief geweest. Marielle was de eerste vrouwelijke huisarts in Boxtel en ging halve dagen werken en dat ging niet zonder slag of stoot. Halve dagen werken dat was in die tijd *not done!* Uiteindelijk gingen de collega's akkoord. De praktijk groeide door en in 1986 kwam schrijver dezes als vijfde arts in dienst van de Groepspraktijk, nadat hij in 1983-1984 als huisarts in opleiding daar had gewerkt en regelmatig als invaller actief was geweest.

Opleidingspraktijk

Vanaf 1977 was de praktijk ook *opleidingspraktijk*. Afgestudeerden artsen konden hier hun huisartsenstagejaar doorbrengen als *haio* (huisarts in opleiding) en later tot *aïos* (assistent in opleiding tot

Afspreekautomaat. Je maakte geen afspraak per telefoon maar je ging naar de praktijk en trok een kaartje

specialist). Vanaf dan gold de opleiding tot huisarts ook als specialisatie, zoals opleidingen tot internist, chirurg, enz.

Samenwerken, Sociaalcafé en Samenwerkings-overleg

Al ver voor het ontstaan van de Groepspraktijk startte men in 1970 in Boxtel het z.g. 'Sociaal Café'. Daar ontmoetten met name werkers in de 1e lijnsgezondheidszorg en welzijn elkaar, in totaal wel 50 deelnemers! Ook pastores, ambtenaren van de sociale dienst en politie deden hier aan mee. Bij de ideologie van meer samenwerken heeft Thom van Thiel een grote rol gespeeld. Thom had vanuit Lent al ervaring met samenwerken vanuit één gebouw in een meer gestructureerd verband in z.g. *home-teams*, en had op de universiteit een promovendus begeleid met '*samenwerken in de eerste lijn*'. Dit was een stimulans om in Boxtel ook zo iets te beginnen.

Thom van Thiel

In het sociaal café verzorgden deelnemers om beurten een korte voordracht waarna over het onderwerp werd gediscussieerd en in kleiner verband overlegd in 'cafésfeer'. In 1980 startten de eerste gestructureerde en genotuleerde samenwerkingsbijeenkomsten tussen de huisartsen van de groepspraktijk, wijkverpleegkundigen, algemeen maatschappelijk werkenden, en leidinggevenden in de gezins- en bejaardenverzorging onder voorzitterschap van de heer V. Ditters.

Van Groepspraktijk Hoogheem naar Gezondheidscentrum De Vier Kwartieren

Groepspraktijk wil zeggen dat tenminste drie artsen samenwerken in één praktijk. Na de landelijke opmars van groepspraktijken ging men een stap verder. De overheid zag de meerwaarde van samenwerking met andere werkers in de gezondheidszorg en stimuleerde het opzetten van Gezondheidscentra met *samenwerkingssubsidie*. Als er sprake was van een gestructureerde samenwerking sprak men van een *Gezondheidscentrum*. In 1988 werd de stichting Gezondheidscentrum Boxtel Oost opgericht. Dit leidde uiteindelijk tot de bouw van het Gezondheidscentrum *De Vier Kwartieren*.

Gezondheidscentrum De Vier Kwartieren aan de Oosterwijkstraat 2

De naam *De Vier Kwartieren* werd bedacht door de heer Theo van den Aker, voormalig hoofdredacteur van weekblad *Het Brabants Centrum*. Het Gezondheidscentrum ligt in de buurt van vier straten met de namen: Oosterwijkstraat, Peellandstraat, Maaslandstraat en Kempenlandstraat, de namen van de *Vier Kwartieren* (delen) waarin het gewest de Meierij van oudsher verdeeld was. De *vier* zou ook nog kunnen wijzen op de vier disciplines die in het gebouw onderdak vonden! In 1990 was de bouw klaar en verhuisden de huisartsen van de *Groepspraktijk Hoogheem* en hun medewerkers naar wat nu genoemd werd *Gezondheidscentrum De Vier Kwartieren*. Op de plek van het Gezondheidscentrum was oorspronkelijk de bouw van een kerk voor Boxtel-Oost gepland, maar teruglopend kerkbezoek zorgde ervoor dat de bouw niet doorging. In het nieuwe gezondheidscentrum was plek voor *huisartsen, gezins- en bejaardenzorg, maatschappelijk werk (onder de naam Bossche Omme-*

Met ingang van
WOENSDAG 31 MAART
wordt de praktijk van
A. C. van ROOIJ en
Th. A. M. G. van THIEL
HUISARTSEN
verplaatst naar
HOOGHEEM 285a

Dit is het „5e“ flatgebouw, ingang tegenover de twee kastanjebomen, op de 1e etage, vlak naast de lift.
TELEFOON 2354 (ONGEWUZZIGD)

Spreekuren voor beide artsen van
8.30—9.30 uur en volgens afspraak.
Afspraken maken tussen 9—12 uur s.v.p.
Huisbezoeken opgeven vóór 10 uur.

Assistentie aanwezig van 8.15—12.15 uur
en van 13.15—17.15 uur.
Buiten deze uren, voor spoedgevallen:
Telefoon 2354.

← 1971 aankondiging opening praktijk Van Rooij en Van Thiel

landen) en kruisvereniging. Om in aanmerking te komen voor subsidie eiste het ministerie van WVC dat deze disciplines in het Gezondheidscentrum aanwezig zijn. De Kruisvereniging en de huisartsen werden samen eigenaar van het gebouw.

De andere huisartsen in Boxtel, Liempde en Gemonde waren aanvankelijk niet zo blij met deze ontwikkeling. Men vreesde overloop van hun patiënten naar het Gezondheidscentrum. Maar daar was nauwelijks sprake van. De solo-artsen en de artsen van het Gezondheidscentrum bleken prima naast elkaar te kunnen bestaan. Weekenddiensten en avond- en nachtdiensten werden naar volle tevredenheid onder elkaar verdeeld. De samenwerking tussen de huisartsen van Boxtel, Esch, Liempde en Gemonde (BELG) is uitstekend te noemen. Het Gezondheidscentrum werd in 1990 officieel geopend door burgemeester Rombouts.

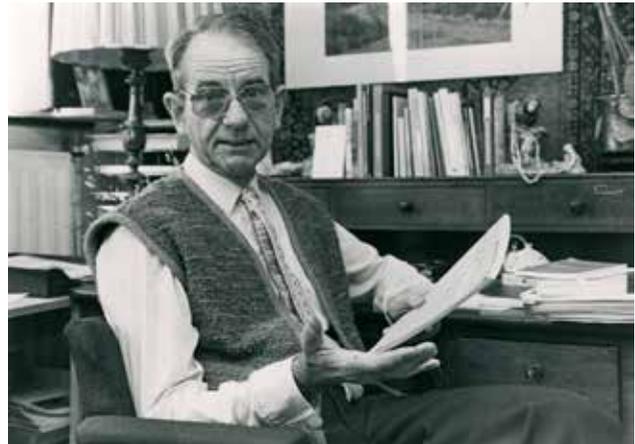
Van Gezondheidscentrum De Vier Kwartieren naar Huisartsenpraktijk De Vier Kwartieren

In de loop van de tijd is er veel veranderd. Er bleek te weinig ruimte voor de diverse 'bewoners' van de *Vier Kwartieren* en diverse organisaties veranderden van structuur. De Boxtelse Kruisvereniging ging over naar een regionale vereniging en verliet het pand in 2002, dat werd overgenomen door de huisartsen. In de loop der jaren verlieten ook andere disciplines van het eerste uur het pand en daarmee kwam een einde aan het formele samenwerkingsverband. De vrijgekomen ruimtes worden nu ingenomen door *praktijkondersteuners* (in dienst van de huisartsen) en door andere werkers in de gezondheidszorg zoals diëtisten, logopedisten, huidtherapeuten en de Stichting Mee, een stichting die zich inzet voor mensen met een beperking. Formeel is er nu geen sprake meer van een Gezondheidscentrum. De naam van het centrum is dan ook veranderd: het centrum heet nu *Huisartsenpraktijk De Vier Kwartieren*. Cees van Rooij, de man van het eerste uur heeft niet meer in het Gezondheidscentrum gewerkt, vanaf 1986 heeft hij zijn werkzaamheden geleidelijk gestopt. Hij overleed in 2009 op 91 jarige leeftijd. Bij de

De vijf 'Hoogheem'artsen; v.l.n.r.: Van Thiel, Laufer, Van der Hoek-Nieuwenhuis, Van Rooij en Van Roosmalen

opening van het Gezondheidscentrum in 1990 werd zijn plaats overgenomen door Marjo Janssen.

Willem Alting van Geusau

Willem Alting van Geusau en Praktijkondersteuners

Praktijkondersteuners zijn sedert begin 21^e eeuw actief. Een praktijkondersteuner ondersteunt de huisarts met behandeling en begeleiding van patiënten met chronische ziekten, zoals diabetes, COPD en patiënten met psychische klachten. Voordat het begrip praktijkondersteuner bestond had de Groepspraktijk Hoogheem al een praktijkondersteuner *avant la lettre* in dienst in de persoon van agoog Willem Alting van Geusau, die in deze praktijk actief was van 1976-1990. Hij noemde zichzelf *raadsman voor patiënten met psychische klachten*. Hij was daarnaast verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen als supervisor bij de huisartsopleiding.

In Boxtel en omstreken was hij ook bekend als zanger en fluitist van het Muziekensemble *KwisNiks*. Deze groep speelde traditionele volksmuziek en hield in 2008 na 25 jaar op te bestaan. Alting van Geusau overleed in 2020 op 92-jarige leeftijd.

De Huisartsenpraktijk De Vier Kwartieren (voorzijde) aan de Oosterwijkstraat 2 in 2024

Hulde aan onze Engelbewaarder op zijn gouden feest

Door Nel van Doorn

**De Engelbewaarder, 50e jaargang, nummer 1, 1 mei 1934 (jubileumuitgave)
Drukkerij RK Jongensweeshuis Tilburg**

Het moet in die tijd een ware traktatie zijn geweest, zo'n prachtig gevuld blad met vele extra's. Al lezende leek het wel een persoonlijke voordracht, een toneeluitvoering waardig. Braafheid stond in de katholieke wereld voorop en daar is op zich natuurlijk niets mis mee, maar vandaag de dag is er heel wat uit te leggen, denk ik.

Ik kruip af en toe toch even terug in de huid van mijn schoonfamilie waar dit blaadje vandaan kwam. Dat waren erg lieve en plichtsgetrouwe mensen die deden wat er van hen verwacht werd. Ze waren tevreden. De kerk stond hoog in het vaandel, ze betaalden trouw hun kerkelijke bijdragen en van één van de tantes weet ik dat ze geld heeft nagelaten aan de priesteropleiding. Maar ik zeg met nadruk 'stond hoog in het vaandel', want er zijn er toch een paar op zeer rijpe leeftijd aan het twijfelen gegaan. Niet aan Onze Lieve Heer of aan Maria, maar het gedoe eromheen met het 'grond-personeel'.

Ze lazen later trouw de krant en keken het nieuws op de tv. Maar dit blad zal in 1934 met plezier ontvangen zijn; het is niet voor niets bijna 90 jaar be waard. Vanwege de kleur van de omslag werd het

blad werd ook wel 'het groentje' genoemd.

Het betreft een geïllustreerd tijdschrift voor de katholieke, Nederlands sprekende jeugd, een blad met kerkelijke goedkeuring. Het staat boordevol plaatjes, foto's, verhaaltjes en zelfs een puzzeltje dat moest worden opgelost, uniek in die tijd.

Ik neem u mee op reis door dit hoogbejaarde tijdschrift.

Het tijdschrift opent op de eerste bladzijde met een citaat van Mgr. Herman Schaepman (1844-1903): 'elke plaats welke niet door het goede wordt ingenomen, is een verovering van het kwaad'. Schaepman was van grote invloed op de emancipatie van katholieken in Nederland en was de eerste priester die lid was van de Tweede Kamer.

Op een volgende pagina staat te lezen dat er drie jubilarissen worden gehuldigd die sinds de eerste uitgave van het blad, op 1 mei 1884, abonnee zijn. 'Dames en Heeren, een klein applausje asjeblief dames en heeren voor deze ouwe getrouwen!! Hoera! Hoera! Hoeraa!! Dank U, dank U mooi zoo!' Dan volgt een verslag van een vergadering ter ere van het jubileum. De bijeenkomst vangt aan met: 'Driewerf Heil, om den zegen die Gij gebracht hebt, Heil om het goede dat Gij verricht hebt, Heil om de vreugde die Gij verspreid hebt.'

Na alle lofprijzingen wordt verzocht het feestlied tevoorschijn te halen en staande te zingen, met vooral een verzoek aan de marconist, zodat Oost en West kunnen meezingen. Ook staan er een aantal foto's van kinderrijke gezinnen die een lang lidmaatschap hebben, echter zonder naamsvermeldingen. De allerkleinsten worden niet vergeten zoals hierna te lezen valt.

Hoera! VEERTIG jaren lang was 'De Engelbewaarder' onze huisvriend. En vader en grootvader zeggen, dat het in onze familie zoo moet blijven van geslacht tot geslacht

Puk en Muk bij den gouden jubilaris

Een verhaal van Puk en Muk, twee avonturiertjes uit het land van Klaas Vaak. Ze hebben net een reis uit China achter de rug en nu stuurt Oom Klaas Vaak hen naar Holland om de jubilerende Engelbewaarder te feliciteren. Ze moeten dan eerst nog gewezen worden waar dat lage land nu eigenlijk ligt. Oom Klaas wijst hen erop dat Nederland lang niet meer het land is van de molens, bruggen en kikkvorschten. Dat was honderd jaar geleden zo; nu is het 1934!

Vervolgens komt het voordrachtje van Puk en Muk, waaruit opgemaakt kan worden dat de feestelijke gebeurtenis in Tilburg heeft plaatsgevonden.

Thérèse Bruning over Jón Sveinsson

Dan volgt een verhaal over Thérèse Bruning, het dan twaalfjarige nichtje van de oprichter van het blad, heeroom Hubert Lucas. In 1884 krijg hij het idee om de katholieke jeugd 'een vriend' te bezorgen waar ze van alles aan konden toevertrouwen. Dat werd het blad De Engelbewaarder. Lucas werd later pastoor in Herkenbosch en Panningen, en pas-

Thérèse Bruning

toor/deken in Schinnen. Hij overleed op 11 februari 1922 in Roermond. Er wordt gevraagd om even te handen te vouwen en een weesgegroetje voor hem te doen.

Thérèse schrijft een stukje over de toen beroemde IJslandse kinderboekenschrijver Jón Sveinsson, ofwel 'Nonni' (als auteur schreef hij zijn naam als 'Svensson'). Hij was rooms-katholiek priester in Denemarken en schreef soms ook een stukje voor De Engelbewaarder. In het tijdschrift wordt hij overigens 'pater' genoemd. De priester schrijft ook over een geheim dat werd verzwegen omdat het té erg was. Dit geheim kan dan kennelijk niet aan De Engelbewaarder worden toevertrouwd. Dan wordt je als lezer toch wel nieuwsgierig.

Thérèse vervolgt met een beschrijving van haar ontmoeting met Nonni bij haar ouders thuis. Ze mag dit verhaal met luide stem aan de aanwezigen bij de vergadering voorlezen. Wie de notulist is van dit verslag, wordt nergens vermeld maar hij complimenteert Thérèse en verzuimt niet te zeggen dat ze onderhand wel van die stoel af mag. Ze zal wel moe zijn van al dat staan op die ongemakkelijke stoel. (want dat laat een foto zien) Ook een persoonlijke felicitatie van de geliefde priester ontbreekt niet.

Er volgen foto's van een aantal rooms-katholieke scholen; het merendeel in Noord-Brabant, maar ook op Java en Curaçao.

Een traktatie hoort natuurlijk ook bij een jubileum en dat werd 'een dubbeldik en driedubbel dik mooi nummer met een prijsrebus met dubbel zo groot aantal prijzen'. Aldus de tekst. Inclusief een dikke sneer naar degenen die hun lidmaatschap hadden opgezegd!

Hoe Maria helpt

Een verhaal over een knappe ridderzoon die verslaafd was aan het kaartspel en alles verloor wat hij

Abonneetjes uit Den Bosch

bezat. Om zijn rijkdom terug te krijgen, verkoopt hij de ziel van zijn godvruchtige vrouw aan de duivel. Maar gelukkig verschijnt Maria nét op tijd om de zaak te redden.

Het Vuureiland bij den Poolcirkel

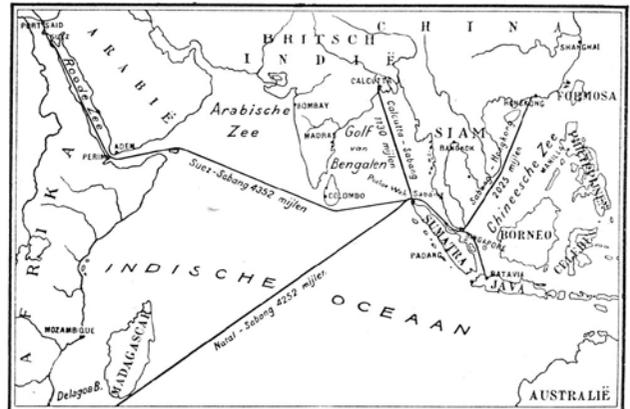
Een reisverhaal van de eerder door Thérèse Bruning beschreven priester Jón Svensson. Een groot gedeelte gaat over de zoektocht naar een reisgenootje. Veel ouders zien het als een uitzonderlijke eer om hun zoon met de eerwaarde mee op reis te sturen. De keus valt op de zestienjarige Victor uit Zuid-Duitsland. Hij mag mee om de priester gezelschap te houden, mits hijzelf het wil en zijn ouders het goedvinden. En zo geschiedde.

Van Suez naar Batavia

Dit is een aflevering uit een langer reisverslag van een katholiek priester aan boord van het schip de Marnix. Deze aflevering beschrijft de passage door de Rode Zee. Als eerste wordt opgemerkt dat het schip na het verlaten van Suez in de verte de berg Sinai passeert, waar God aan Mozes zou zijn verschenen. Maar in tegenstelling tot het spektakel dat toen plaatsvond, is het er nu rustig. Vervolgens gaat de aandacht uit naar Hejaz, de kuststreek van Saoedi-Arabië, waar het schip zorgvuldig van op afstand blijft. Hier bevinden zich de voor moslims heilige steden Medina en Mekka. Ten gunste van de gelovigen die de hadj (de pelgrimage

naar Mekka) ondernemen, moderniseert de Saoedische koning op dat moment er de infrastructuur. Met name de rol van de Hollanders die in de autohandel succesvol waren, wordt benadrukt en hoe dat succes hen 'de grootste Joden' maakte. De vereenzelviging van Joden met ondernemers kan nu moeilijk onschuldig worden genoemd, maar was in het spraakgebruik van die jaren wijdverbreid. In de correspondentierubriek wordt naast de fees-

St. Anna school te Tilburg

telijkheden omtrent het jubileum ook aandacht geschonken aan abonneetjes met minder geluk. Het ging om kinderen die waren verongelukt of overleden aan een ziekte. De droefenis wordt enigszins verlicht met de geruststelling van de redacteur dat het 'uitverkoren ziertjes' zijn die 'hun hemel verdiend hadden eer ze iets wisten van de bitterheid die het leven geven kan'.

Het blad sluit af met de beloofde rebus en foto's van scholen in de overzeese gebiedsdelen. De rebus, uitgezet door de 'Raadseloom', geeft deze keer vijfhonderd prijzen weg: leesboeken, kleurboeken en mondorgels. Als extra prijs wordt nu ook een fiets, horloge, of step aangetrezen. De oplossing van de puzzel is eenvoudig te richten aan 'Aan den Raadseloom van De Engelbewaarder te Tilburg'.

Metaaldetectie:

Bijzondere bodemvondst, Deel 7

Door Peter van Lierop

Ja, wat ligt er eigenlijk niet in onze bodem! Metalen voorwerpen, die de mensen die voor ons geleefd hebben gemaakt hebben en die door wat voor oorzaak ook, in de bodem terecht zijn gekomen. Het begint al in de prehistorie. Een deel van de prehistorie is de Bronstijd (2000-800 voor Chr) waarvan sporadisch voorwerpen gevonden worden. Het betreft dan vooral bronzen bijlen, speerpunten, zwaarden en sieraden zoals armbanden. In de dertig jaar dat ik intensief zoek, heb ik slechts één bronzen bijl gevonden uit die periode, zie afbeelding hieronder.

Bronzen bijl

De periode die daarop volgde noemen we de IJzertijd (800-12 voor Chr) De naam IJzertijd duidt op het veelvuldig gebruik van ijzer bij het maken van metalen voorwerpen. Dit nieuwe metaal was niet zo hard als brons, maar wel veel taaier en flexibeler. Bovendien waren hier in Nederland op veel plaatsen de grondstoffen aanwezig om er iets van te maken. Uit deze tijd zijn meer vondsten bekend zoals ijzeren pijl- en speerpunten, dolken, zwaarden, bijlen en paardenbeslag. Omdat ijzer veel sneller corrodeert dan brons of koper, zijn veel ijzeren voorwerpen, die niet onder gunstige omstandigheden in de bodem lagen, nagenoeg volledig vergaan. Waarschijnlijk door bovenstaand gegeven heb ik uit deze tijd nog nooit iets van metaal kunnen vinden. Wel niet-metalen vondsten, zoals kralen.

Dan komen we aan bij de Romeinse tijd (12 voor Chr- 450 na Chr) In deze periode komt er veel kennis van de Romeinen naar hier en dat vertaalt zich in vele diverse vondsten, van munten tot make-up spullen, scheermessen, mantelspelden, wapens, gespen, beeldjes, sleutels, beslag, toiletgerei, gewichten en nog veel meer. Veel van de voorwerpen werden prachtig versierd en soms geëmailleerd. Heb zelf wel enkele mantelspelden gevonden uit die tijd, maar die zijn te slecht om hier af te beelden. Daarom hieronder een mooi exemplaar

van een duif mantelspeld. In deze tijd wordt ook veel handel gedreven met andere landen.

Na de Romeinse tijd komen we in de vroege Middeleeuwen (450-1050 na Chr) Uit deze tijd kun je ringen, munten, hangers, kralen en oorbellen, paardentuigage, wapens en sleutels tegenkomen. Vondsten uit deze tijd zijn erg schaars, omdat door het vertrek van de Romeinen hier ook veel technologie verloren ging. Ook woonden er veel minder mensen in ons gebied. Onder de munten worden regelmatig sceatta's gevonden.

Dat zijn kleine dikke zilveren muntjes met een behoorlijk reliëf. Zie afbeelding. De laatste eeuwen van deze tijd kenmerken zich door monniken, kloosters, Vikingen, ridders, opkomst van het Christendom, Karel de Grote en de Kruistochten.

De late middeleeuwen zijn van ongeveer 1050 tot 1500 na Chr. Hier zien we in het algemeen ontwikkeling van kerken, kastelen, steden en staten. Wapens, muntjes, sieraden, kruisjes, veel paardenspul, gespen, en beslag zijn hier de belangrijkste vondsten. De muntjes die toen in omloop kwamen noemen we penning of denarius. De vroegste hiervan zijn niet groter dan een punaise en net zo dun. Daarvan zijn talloze varianten bekend uit alle windstreken en landen. Hieronder een voorbeeldje van zo'n penning. In dit geval een penning van Bischof Godebald van Utrecht (1114-1127).

Hierboven heb ik veel paardenspul gezet. We moeten niet vergeten dat de auto er nog maar kort is. Vanaf de prehistorie tot begin 20^e eeuw is het

paard het vervoermiddel voor het volk en ook voor de vele legers. Bijzonderheid: de Bataven konden onder alle omstandigheden zo goed paardrijden dat ze geselecteerd werden door de Romeinen om als special forces te fungeren. En denk aan ridders als Ivanhoe. Paarden hadden allerlei tuigage waarvan de nodige metalen hulpmiddelen terug gevonden worden. Je moet ze alleen herkennen, want vaak zijn het maar fragmenten en flink aangekoekt of aangetast.

Jorishof

Door Hanneke van der Eerden

Tussen de Eindhovenseweg en de Dommelbimd gaan dit jaar de eerste bewoners in het onlangs gerealiseerde nieuwbouwplan 'Jorishof' wonen. Ze kijken uit op de Dommel en de Blonde d'Aquitaineskoeien. Niet enkel dit vee en het water maken het gebied bijzonder, markante bewoners gingen hen voor en lieten enkele beeldbepalende gemeentelijke monumenten na.

Foto: Albert Stolwijk

Deze laaggelegen beemdgronden tussen de Dommel en Stapelen zijn in de 19^e eeuw eigendom van Gijsbert De Leijer. Een deel van de grond gaat naar Martinus van der Eerden (1847-1899) die hier een leerlooierij begint. Zijn moeder laat hem het benodigde leerlooiersgereedschap na, zodat hij meteen als looier kan starten. In 1882 komt er een mooi herenhuis bij zijn looierij en enkele jaren later trouwt hij met Josephine van Haaren (1846-1909). Ze zijn dan beiden over de 40 en het huwelijk blijft kinderloos. Josephine verkoopt in 1905 het huis met looierij voor 5250 gulden aan de Schijndelse logementhouder Marinus Goijaerts. Het benodigde geld leent deze bij de broers Lambert en Antoon Bolsius, fabrikanten van waskaarsenfabriek Bolsius in Schijndel. Dochter Antoinette Goijaerts, getrouwd met leerlooier Kees van Dongen (1880-1958), wordt de bewoner van het herenhuis. Ze begint hier al snel een theetuin met speeltuin en twee wippen, drie schommels, drie prieeltjes en een muziekkiosk. Ze noemt het ontspanningsoord 'Dommeloord'. De zaken gaan goed en er is veel

aanloop. Sociëteit 'De Burgerkring' is hier thuis en regelmatig treden in de kiosk de Boxtelse harmonieën op. Jaarlijks is er in mei een muziekkuitvoering ten bate van de Dr. Hoek's Vereniging.

Foto is genomen in de theetuin Dommeloord (ongeveer 1908/1910) Midden aan tafel Kees van Dongen en zijn vrouw Antoinette van Dongen-Goijaerts met baby (Bernardina uit 1908?) Links van haar twee van haar zussen Goijaerts . Helemaal rechts aan tafel Justinus van der Eerden, bierbrouwer en buurman en naast hem Embert Crols, van wasserij Crols & Co aan de overkant, waar hij fabrikant is van 1903-1930. Tussen de hoek van het huis en de haag staat baker mej. Mol, waarschijnlijk zit aan tafel de kraamvisite. Bij de wip staat Jaan Janssen met twee van de kinderen Van Dongen, Cornelia en Mathieu.

Deze foto van de "Boxtelse elite" is genomen in de theetuin van café Van Dongen aan de Eindhovenseweg ter gelegenheid van de inhuldiging van burgemeester van Beek in oktober 1919.

Zittend v.l.n.r.: H.J. van Susante; Vic. v.d. Meerendonk; dr. P. Hoek; Tijs Merks; Th. de Visser; burgemeester van Beek; mevr. van Beek; Jan van Susante; Embertus Crols; Pieter Tielen; J. van Oerle; Th. van der Meijden.

staand v.l.n.r.: J. v.d. Ven; De Haas; Frans van Oerle; Louis van der Eerden; Willem Prick; Pieter van de Ven; H.M. van Griensven; Cees van Remund; Frans Verhoeven; J. Peijnenburg; Witteveen; Johan v.d. Boer; W. Hendriks; J. Peijnenburg; notaris Niemann; Marijnen; Willaert; Piet van Haaren; J. van Kleef; veearts van Rooijen, Phaf; dokter Wösten, Valks

Kees van Dongen haalt gasten op in Fellenoord, 1926

Door de overstromingen van de Dommel staat de toegangsweg naar de theetuin vrijwel elke winter blank en Van Dongen haalt zijn klanten dan met een bootje op in de Fellenoord. Tijdens het extreem hoge water in de winter van 1926 stroomt het water zelfs het huis binnen. De jaarlijkse wateroverlast, maar ook het steeds drukker wordende verkeer door het centrum van Boxtel, vraagt om een oplossing. Met werkverschaffingsprojecten worden in de jaren '30 zowel de aanleg van het afwateringskanaal als van een weg buiten het centrum aangepakt. De realisatie van het afwateringskanaal zorgt voor een definitief einde van de jaarlijkse overstromingen.

Tussen de bruggen bij Villa Catharina en de Eindhovenseweg wordt een nieuwe rijksweg aangelegd, die is onderdeel van de landelijke noord-zuidverbinding en door het toenemende autoverkeer steeds belangrijker. Het benodigde zand voor

de forse wegophoging wordt op de Selissenwal gehaald. De weg komt een flink stuk boven het maaiveld te liggen, waardoor de bomen langs de weg verdwijnen. 'Dommeloord' komt hierdoor een meter dieper dan de weg te liggen en verliest haar aantrekkingskracht voor recreanten. De economische recessie van de jaren '30 speelt eveneens een rol. Met zijn schoonzoon runt Kees van Dongen nog een aantal jaren een groothandel in leer en furnituren. Frans van der Eerden, mijn opa, wordt in 1949 de nieuwe eigenaar en bewoner. Met de na-oorlogse woningnood wordt het herenhuis gesplitst en krijgt Kees van Dongen het levenslange recht van gebruik van de andere helft van de woning, tot zijn dood in 1959. In zijn woningdeel komt zoon Cor van der Eerden met zijn gezin wonen. Na ruim 100 jaar heeft het huis nog dezelfde indeling en detaillering als tijdens de bouw. Denk aan de gietijzeren rozet-ankers, de paneelvoordeur met gietijzeren raamroosters en de luiken. Het pand krijgt daardoor, evenals het naastgelegen wasserijgebouw, in de jaren '90 de status van gemeentelijk monument.

Wegenbouw door firma Van Drunen en Zoon. Hier de brug over de Dommel in de Eindhovenseweg, met rechts wasserij Crols en links wasserij Van Haaren. Op de achtergrond is de toren van de St.-Petruskerk te zien. Foto: Fotopersbureau Het Zuiden 1931

De Nieuwe Rijksweg in Boxtel, nu Brederodeweg. Links de aansluiting met de Fellenoord met daarachter de toren van de St. Petruskerk. Rechts, in het weiland staan nu de huizen van Dommeloord en Kleine Beemd.

Eindhovenseweg in 2009. Foto Rini van Oirschot

De stoomwasserij, met de kenmerkende ijzeren rondboogramen, is in 1880 door fabrikant Van Velsen gebouwd. Het waswater wordt betrokken uit de Dommel en naast de waterij liggen wasbleekvelden. Later komt aan de voorkant een woonhuis met tussengebouwde verbindinggang naar de waterij. Het woonhuis is vorig jaar afgebroken voor de ontwikkeling van de nieuwbouw van 'Jorishof'. De waterij heeft situeringswaarde als zeldzaam restant van de voorheen voor Boxtel kenmerkende waterij-industrie en is inmiddels fraai gerestaureerd.

Het water van de Dommel trekt bedrijvigheid aan en aan de oostkant van de weg komt in 1903 stoomwasserij 'De Dommel' van Embert Crols. Deze waterij wordt in 1971 afgebroken om plaats te maken voor woningbouw van de wijk Oost, waar de aanliggende straten de naam Dommeloord krijgen. Aan de overkant begint in 1919 de Bossche Schoen- en lederfabriek De Booij een leerlooierij naast de door Van Velsen opgerichte stoomwasserij. Opvolger is de familie Van Haaren-Spierings en in 1938 komt '*was-industriële*' Giesbers-Simons naar de waterij. De leerlooierij wordt gesloopt. Na mevrouw Giesbers neemt Van Oerle in 1962 de waterij over, maar hij overlijdt voordat hij goed en wel met zijn nieuwe bedrijf is gestart.

De weduwe Van Oerle-Yaux zet de waterij tot 1976 alleen voort. De waterijkanten zijn voornamelijk te vinden in de Boxtelse (religieuze) instellingen. Met het verdwijnen van deze instellingen verdwijnen ook de meeste waterijen uit Boxtel. De meubelfabriek van Joris Ninaber van Eyben komt in het leegstaande bedrijfspand, waarbij hij daarnaast een meubeltoonzaal vestigt. Joris is een zoon van de Boxtelse kunstenaar Toon Ninaber van Eyben. Aardig is dat broer Bruno is de ontwerper van het bekende minimalistische armbandhorloge '*meer zou onnodig zijn, minder onmogelijk*' en van de laatste reeks Nederlandse guldens met de beeltenis van koningin Beatrix.

Joris Ninaber van Eyben koopt de naastgelegen woning van Cor van der Eerden (1922-2003), maar sterft in 2003 voordat de restauratie voltooid is. In 2024 staat het monumentale pand nog steeds te wachten op nieuwe bewoners, terwijl de nieuwbouw op het achterterrein al gerealiseerd is. De naam van het nieuwbouwplan verwijst naar de laatste eigenaar: 'Jorishof' Er komt een laarzenpad als verbinding tussen Stapelen en de Eindhovenseweg. Daarvoor worden de weilandjes langs de Dommel, samen een hectare grond, voor een symbolisch bedrag door waterschap De Dommel overgedaan aan Stichting Dommelbimd.

Het mannengasthuis voor Boxtelaren en Liempdenaren

Vermeend wanbeheer van een rentmeester

Door Hans de Visser †

Tot in de 20-ste eeuw konden Boxtelse en Liempdse vrouwen en mannen, die op hun oude dag 'alleen op de wereld' kwamen te staan, omdat zij ongehuwd of kinderloos waren gebleven, zich laten opnemen in het Boxtels Vrouwen- of Mannengasthuis. In deze twee gasthuizen werden ook getrouwde, kinderrijke bejaarden liefdevol verzorgd, indien hun kinderen door armoede of andere trieste oorzaken niet in staat waren - of niet van plan waren - om zelf voor hun gebrekkige vader of moeder te zorgen.

Het oudste gasthuis

De oudste vermelding van een Boxtels gasthuis staat in het Bosch' Protocol. In een koopakte van 9 december 1407 wordt melding gemaakt van 'het gasthuis in Boxtel'. Het Boxtels gasthuis was in die tijd een huis waarin zowel passanten en pelgrims naar het Heilig Bloed te Boxtel, als ook bejaarden, armen en zieken werden opgenomen. Het ging dus om hulpbehoevenden die steun van andere personen nodig hadden, omdat familie of vrienden ontbraken dan wel zich verontschuldigen. Om die bijstand op een geordende manier te kunnen geven was 'de Tafel van de heilige Geest' ingesteld; een liefdadigheidsinstelling die voor de bedeling der armen en de verpleging der zieken zorg droeg. De bestuursleden ervan werden 'Meesters van de Tafel van de heilige Geest' genoemd. Onder hun verantwoordelijkheid viel ook dit gasthuis, dat op de Boxtelse Markt stond, en waar arme pelgrims eten, drinken en een bed konden krijgen, en waar oude, arme, invalide mensen werden verzorgd.

Dankzij een oorkonde van 9 juni 1459, die in het Lateraans archief te Rome ligt, weten wij dat rond die tijd in Boxtel een nieuw en groter gasthuis op de Markt werd gebouwd. Misschien was het bestaande gebouw te bouwvallig of te klein geworden, omdat het aantal pelgrims naar het Heilig Bloed in die tijd toenam. Deze toename was ook de oorzaak van de vergroting van de Boxtelse Sint-Petruskerk. In die pauselijke oorkonde staat dat gelovige pelgrims in Boxtel een bijzondere aflat konden krijgen maar wel onder andere op voorwaarde, dat die persoon een aalmoes voor het 'armenhospitaal' gaf dat toen in aanbouw was. Volgens Dorenbosch bestond dit gasthuis zeker in 1604 niet meer en werd 'op nagenoeg dezelfde plaats ... in 1646 het nu nog bestaande Vrouwen gasthuis van Magdalena van der Stappen gebouwd'.

Het vrouwengasthuis van Magdalena van der Stappen

Dankzij verschillende goederen die Magdalena van der Stappen, weduwe van de Bossche drukker Jan Scheffers, in haar testament had nagelaten voor een gasthuis voor 16 oude of gebrekkige vrouwen, kon een nieuw gasthuis op de Markt worden gebouwd. Na instemming van de heer van Boxtel en Liempde gaven op 15 mei 1645 ook de Boxtelse bestuurders aan de meesters van de Tafel van de heilige Geest toestemming tot de oprichting van dit speciale huis. Het reglement werd op 25 april 1645 door de Staten-Generaal te 's-Gravenhage goedgekeurd. Er staat in dat vrouwen, geboren te 's-Hertogenbosch, Boxtel of in 'het ressort' van Boxtel, voor opname in aanmerking kwamen. Onder het ressort viel ook zeker Liempde. Dat betekent dat ook Liempdse vrouwen in dit huis onderdak konden krijgen.

Magdalena van der Stappenstichting anno 1646

Het mannengasthuis van Van Berendonck.

Spoedig daarna, op 20 september 1650, bepaalden Adriaen van Berendonck en zijn vrouw Maeyke Lamberts in hun testament, dat hun huis tot een

Mannengasthuis zou worden omgevormd. Deze woning lag links naast het al genoemde Vrouwen-gasthuis en was bestemd voor vijf arme mannen. Voor opname in het mannengasthuis kwamen allereerst familieleden en vrienden van het echtpaar in aanmerking. Mochten er echter onder deze categorie niet voldoende gebrekkigen voor toelating te vinden zijn, dan konden ook mannen uit Boxtel, Liempde en zelfs Oirschot en Sint-Oedenrode worden opgenomen. Ook liet het echtpaar vastleggen wie er voor het regentschap en het rentmeesterschap over dit gasthuis in aanmerking kwamen. Allereerst werden Matheus, een broer van Adriaen van Berendonck, en Joost Hercules van den Weghe, een neef van de zijde van zijn vrouw Maeyken, tot regenten aangewezen. Het rentmeesterschap moest door de reeds genoemde broer Matheus en na hem door zijn oudste zoon worden vervuld.

Bloedverwanten vormen het bestuur

Het bestuur zou uit twee familieleden dan wel twee bloedverwanten van de stichters bestaan. Indien één van hen beiden zou sterven, dan moest de overgebleven regent een lid uit de familie of uit de groep bloedverwanten van de stichters vragen om samen in een kiescommissie te willen gaan zitten, die allereerst kandidaten voor deze functie binnen de familie of groep bloedverwanten moest zoeken. Daarna moest uit alle kandidaten een nieuwe bestuurder worden gekozen. Als er binnen die afgesproken tijd niemand voor die functie zou zijn gekozen, benoemde de heer van Boxtel en Liempde een lid uit de familie of groep bloedverwanten van de stichters tot regent.

Het rentmeesterschap moest steeds door een lid binnen beide families of beide groepen bloedverwanten van de stichters worden vervuld. Na Matheus van Berendonck moest de oudste zoon van hem tot administrateur worden benoemd. Na hem kwam een ander familielid of bloedverwant daarvoor in aanmerking. Wanneer de rentmeester was overleden, werd meestal de oudste, zittende regent tot rentmeester benoemd en werd er in zijn plaats vanuit de familie of groep bloedverwanten van de stichters iemand anders tot nieuwe regent gekozen. Indien ook hier binnen twee maanden geen opvolger voor dit rentmeesterschap was gevonden, benoemde de heer van Boxtel en Liempde een familielid dan wel bloedverwant van de stichters tot administrateur.

Jan van den Weeg

In 1796 rezen er problemen rond de aanstelling

van de rentmeester van het Mannengasthuis. Wat was er gebeurd? Eind 18-de eeuw was Adriaan Marcellis Goossens rentmeester van dit gasthuis. Nadat hij rond 1788 was overleden, werd binnen de groep bloedverwanten van de stichters naar een nieuwe rentmeester gezocht. Volgens leden van de familie de Bresser, die bloedverwanten van de stichters waren, had Johannes Marcellis Goossens de opvolger van Adriaan moeten worden. Johannes was immers een broer van Adriaan en tevens de oudste kandidaat voor deze functie binnen de groep bloedverwanten. Bovendien zat Johannes al in het regentencollege van het Mannengasthuis. Hij was dus goed op de hoogte van het reilen en zeilen van het gasthuis. Hij had toen echter geen zin om dit rentmeesterschap te vervullen. Hij was van mening dat het regentschap voor hem al zwaar genoeg was.

Omdat de bewuste groep bloedverwanten, met name de familie De Bresser te weinig had ondernomen om iemand anders binnen de groep bloedverwanten als kandidaat voor het rentmeesterschap te vinden, was er na twee maanden nog niemand hiervoor beschikbaar. Omdat de tijd voor het kiezen van een eigen lid uit de groep bloedverwanten voor deze functie was verstreken, benoemde de rentmeester van de heer van Boxtel en Liempde - overeenkomstig de wilsbeschikking van de stichters van het gasthuis - een nieuwe rentmeester, namelijk Jan van den Weeg.

Evangelie over de onrechtvaardige rentmeester: Luc. 16,1-13

Kritiek op de rentmeester

In 1796 bekleedde Jan van den Weeg reeds acht jaren deze functie maar de familie de Bresser was over hem niet tevreden. Hij deed alles op eigen houtje en betrok zijn collega-regent, Johannes Marcellis Goossens, niet in zijn beleid. Zo had hij zonder overleg bomen gekapt en het hout daarvan verkocht. Bovendien plantte hij geen jonge bomen op de open stukken land. Ook klaagden de mannen in het gasthuis over de slechte levensomstandigheden waarin zij verkeerden, sinds Jan

rentmeester was. Vanwege dit gebrekkig beheer kwamen enkele leden van de familie de Bresser, te weten drie broers, Gijsbert, Adriaan en Hendricus, zonen van Gijsbert de Bresser en van Gertrudis van den Biggelaer, tegen Jan van den Weeg in opstand. Vanwege zijn wanbeheer verzochten deze drie De Bressers, die in Boxtel en Liempde woonden, Van den Weeg het rentmeesterschap aan Johannes Marcelis Goossens over te dragen. Van den Weeg beriep zich echter op zijn benoeming door de rentmeester van de heer van Boxtel en Liempde. Die benoeming was rechtsgeldig. Hij deelde daarom de broers de Bresser mee, dat hij alleen zou vertrekken, als de rechter hem daartoe zou verplichten. Omdat de broers geen langdurige en kostbare procedure tot afzetting wilden beginnen, vroegen zij de leden van de Boxtelse municipaliteit (= het dorpsbestuur) hun poging te steunen om Jan van den Weeg te dwingen de administratie van het gasthuis alsnog over te dragen aan Johannes Marcelis Goossens, de eerst-rechthebbende volgens de drie broers. Daarom wensten zij dat het Boxtels bestuur de pachters van de gronden, die aan het Mannengasthuis toebehoorden, voortaan zou verplichten de afdracht van hun graan niet langer aan Van den Weeg maar aan Johannes Marcelis Goossens over te dragen. Een kopie van deze brief waarin al deze wensen van de familie de Bresser stonden vermeld, werd op 18 januari 1796 door Boxtelse bestuursleden aan Jan van den Weeg overgedragen met het verzoek om binnen acht dagen te reageren. Hij moest zijn antwoord aan de Boxtels municipaliteit geven.

Het antwoord van Jan

Jan van den Weeg wilde zijn rentmeesterschap echter absoluut behouden. Dat blijkt uit zijn antwoord aan de municipaliteit, dat hij haar op 16 februari 1796 toestuurde. Dat wil zeggen, dat hij geen 8 maar 29 dagen later hun brief beantwoordde. Hij noemde de bezwaren van de familie de Bresser volstrekt ongegrond. Bovendien hadden de drie broers geen bewijzen aangedragen om hun klachten te onderbouwen. Daarenboven was hij wettig door de rentmeester van de heer van Boxtel en Liempde aangesteld, omdat er na twee maanden van zoeken geen opvolger voor Adriaan Marcelis Goossens was gevonden. De stichters van het mannengasthuis hadden in hun testament overduidelijk bepaald wat er na die twee maanden moest gebeuren. En aldus was geschied. Ook had hij de administratie tot nu toe steeds met ijver en zorg behartigd. Hij eindigde zijn brief met het verzoek de aanklacht van de familie de Bresser van de hand te wijzen.

De Boxtelse bestuursleden lieten op dezelfde 16-de februari in de marge van de brief van Jan van den Weeg noteren, dat zijn antwoord hen had overtuigd en daarom het verzoek van de drie broers afwezen.

In dit artikel is aangegeven dat de zorg voor oude, arme, gebrekkige en zieke vrouwen en mannen uit Boxtel en Liempde oorspronkelijk lag bij het regentencollege van respectievelijk het Vrouwen- en Mannengasthuis. Later nam het klooster Duinendaal deze zorg geleidelijk aan over. Voor hun zieken en hulpbehoevende bejaarden waren de Liempdenaren voornamelijk op Boxtel georiënteerd. Ook blijkt uit dit verhaal dat onder de bloedverwanten van de stichters van het Mannenhuis ruzie is ontstaan. Het is niet bekend hoe lang deze onderlinge verdeeldheid heeft geduurd. Maar wel is het zeer wonderlijk, dat in het gemeentearchief van Boxtel én in het rijksarchief te 's-Hertogenbosch geen documenten uit beide gasthuizen aanwezig zijn. Protocollen, notulen van vergaderingen of rekeningen, door de rentmeesters bijgehouden, zijn niet te vinden. Het lijkt haast onwaarschijnlijk dat van beide gasthuizen geen archiefmateriaal is bewaard. Voor het geval dat deze bronnen ergens liggen opgeslagen, is het toch zeer nuttig om ze openbaar te maken, omdat dan zeer waardevolle bronnen meer aanwijzingen kunnen geven over de samenwerking tussen Boxtel en Liempde op het gebied van de verzorging en de verpleging van inwoners uit beide dorpen.

Mannengasthuis. Geschilderd door Pierre Janssen

Ik sta op wacht

Door Henk van Beers

April 2024: Het Algemeen Dagblad meldt: 'Bij meer dan vierhonderd jongeren in Boxtel valt deze week de dienstplichtbrief op de mat. Onder hen 217 meiden en 208 jongens.'

April 1969: In Boxtel kom je ze zelden op straat tegen, jongens van pakweg een jaar of 18. Veel van hen leven, gekleed in Hare Majesteitswapenrok in de bossen, op de heide of in kazernes verspreid over heel Nederland. Ze zijn uitverkoren om voor Koningin, Volk en Vaderland het soldatenuiform aan te trekken om huis en haard te verdedigen tegen aanvallen van de vijand, wie of wat dat ook moge zijn. Het begint allemaal zo vredig. Een dik jaar geleden valt er een officieel door de burgemeester ondertekend schrijven op de deurmat met het dwingende verzoek je te melden voor het vervullen van de dienstplicht. Want een plicht is het, je kunt er niet onderuit. En daarmee start het circus. Binnen het jaar volgt een medische en psychologische keuring. Boekenkasten vol indianenverhalen verschijnen. Militaire dienst is in deze jaren bepaald niet populair en hele volksstammen

trachten er onder uit te komen. Niet onbegrijpelijk, want na goedkeuring moet je minimaal 16 tot 18 maanden in legergroen verschijnen op de appèlplaats. Je bent burger-af en valt vanaf nu onder de krijgstuicht en dat zul je weten. Er rest nog maar één opdracht, namelijk zo snel mogelijk een kundig en vooral dapper soldaat worden. Weigeren mag, maar de gevolgen gaan je niet in de koude kleren zitten. Het levert een pittige alternatieve dienstplicht op. Bovendien moet je om dat predicaat te verwerven stevig in je schoenen staan. Zo niet, dan dreigt 19 maanden gevangenisstraf in Veenhuizen of Nieuwersluis. Een enkeling probeert zich af te laten keuren en Jan Grootbroek heeft volgens eigen zeggen nogal wat trucs achter de hand om dat te laten lukken. Met fabeltjes als 'Breng je teddybeer, je moeder of nog beter een brandend schaap mee naar de keuring. Eet een week niets, waardoor je onder de handen van de keuringsarts tegen de vlakte gaat. Slik minstens 3 kg drop waardoor je bloeddruk stuwt tot ongekende hoogte, het bezorgt je een pikzwarte tong waardoor de

keuringsarts op de vlucht slaat, bang voor een onbekende besmetting. Fysieke klachten simuleren is populair, maar worden door een gemiddeld arts vrijwel meteen ontmaskerd. En ook slechte ogen, rug of gehoorklachten kun je vergeten, deze moeten al jaren van tevoren zijn vastgelegd in medische dossiers. Neen, dan kun je beter psychische klachten uiten, volop stotteren, hysterisch blijven lachen of asociaal gedrag aan de dag leggen. Een enkeling is daartoe in staat, maar zit vervolgens voor de rest van zijn leven met S-5 opgescheept. Hij is zogezegd geestelijk instabiel, en of je daar gelukkig van wordt? Feit is dat de doorsnee 'gezonde Hollandse jongen' de keuring zonder al te veel kleerscheuren doorkomt, met als gevolg dat hij maanden onder de pannen is met maar een bezigheid, namelijk wachten op de vijand. De rekrut die een vette anderhalf jaar voor de boeg heeft, kan zijn borst natmaken voor het strenge regime van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan zijn meerdere in rang. Soms tot in het absurde. De dienstplicht is een mix van discipline, kameradschap, oefenen en vooral wachten. De een vindt het heerlijk om zijn juist ontloken mannelijkheid tijdens zware trainingen te bewijzen. De ander hangt, rijkelijk met alcohol besprenkeld, met zijn maten aan de bar. Of hij geniet van de nachtelijk gesprekken op de kazerne, in het open veld, van de al dan niet flauwe grappen, knetterende muziek en van de vriendschappen die ontstaan. Hoe je het ook bekijkt, het leger biedt je een bijzondere tijd waarin je merkt wat het betekent om deel uit te maken van een grote club. Je leert er niet alleen als een robot marcheren en te schieten op papieren doelen, maar ook hoe je je bij nacht en ontij je puptentje moet opzetten in een kuil ijskoud water, hoe je in het donker echt niets ziet en hoe je overleeft op een dieet van louter koffie, rookworst en vooral roze koeken. De één zweert erbij, voor de ander hoeft het niet, sterker, hij vindt het puur verloren tijd. 'Je wordt er een echte vent' of het is 'een grote mislag.' Hoe dan ook, voor velen van ons blijft de dienstdtijd onvergetelijk

en naarmate het langer geleden is, worden de verhalen smeugiger.

De dienstplicht ingevoerd in 1814 roept vlak na de 2de wereldoorlog in 1946 mannen op voor het vullen van hun plicht. Veel dienstplichtigen worden naar Indonesië gestuurd en er wordt zelfs een wetswijziging doorgevoerd die het mogelijk maakt om dienstplichtigen, tegen hun wil, naar de andere kant van de wereld te stu-

ren. Sindsdien is over de dienstplicht heel veel te doen en echt niet alleen vanwege de lengte van de haardracht. In de jaren 60 en 70 ontstaat een sterke anti-oorlogsbeweging. Om morele of politieke redenen komt men steeds kritischer te staan ten opzichte van de vervulling van de dienstplicht. Door het einde van de Koude Oorlog, eind jaren 90, neemt het directe gevaar voor een oorlog behoorlijk af en het leger wordt vanaf dat moment steeds vaker ingezet tijdens wereldomvattende vredesmissies op basis van vrijwilligheid. Dienstplichtigen krijgen steeds minder te doen. 'Vervelen op kosten van de staat' heet het nu. Vanaf 1 mei 1997 wordt de dienstplicht dan ook officieel opgeschort en bestaat de Nederlandse krijgsmacht enkel uit beroepspersoneel. Maar lèt op, de dienstplicht voor burgers vanaf 17 tot 45 jaar is niet afgeschaft. Het ministerie van Defensie roept dienstplichtigen alleen niet meer op zolang de veiligheidssituatie dat niet direct vereist. Dat geldt voor alle 16 tot 17-jarige jongens én ook sinds 2020 voor meisjes. Zij ontvangen nog steeds een officieel schrijven waarin wordt meegedeeld dat ze ingeschreven staan voor de dienstplicht. Dat is voor sommigen wel even schrikken, zeker ook met het oog op de onrustige tijden van dit moment. Temeer omdat bepaalde landelijk politieke partijen in navolging van een land als Zweden, momenteel voorstander lijken te zijn van een effectuering van de opkomstplicht. Wat dat betekent, zal de tijd leren.

Indien onbestelbaar:
De Houtbreker 23, 5283 ME Boxtel

Foto Voorpagina:

De Oude Rijksweg tussen Boxtel en Liempde, gefotografeerd op 19 mei 2008 door Huub van Doorn. Bij werkzaamheden worden hier de oude kasseien gevonden van de weg 's-Hertogenbosch—Luik, die werd aangelegd in 1743.

Colofon

WEBSITE: www.heemkundeboxtel.nl
BEELDBANK: www.beeldbankboxtel.nl
BOEKENBANK: www.boekenbankboxtel.nl
BIDPRENTJES : www.bidprentjesboxtel.nl
FACEBOOK: www.facebook.com/heemkundeboxtel

VOORZITTER:

Henk van Beers

PENNINGMEESTER:

Nellie van den Brandt-Boselie
E-mail: penningmeester@heemkundeboxtel.nl
Rek.nr.: NL79 RABO 0128712880
t.n.v. Heemkundekring Boxtel

SECRETARIS EN LEDENADMINISTRATIE:

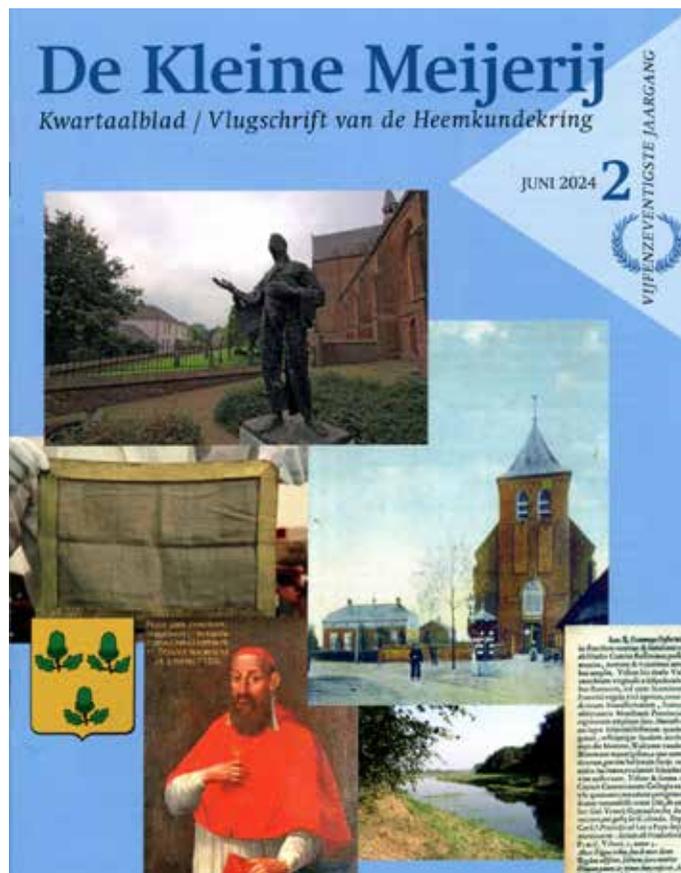
Christ van Eekelen
De Houtbreker 23
5283 ME Boxtel
Telefoon: 0411-675818
E-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl

REDACTIE:

Christ van Eekelen
Hanneke van der Eerden
Nellie van den Brandt-Boselie
Nel van Doorn- van de Langenberg
E-mail: redactie@heemkundeboxtel.nl

Eligius van den Aker, in de 14e eeuw rector van het H. Geestaltaar in de kerk van Esch

In dit kwartaalblad van Heemkundekring 'De Kleine Meijerij' is een artikel van 10 pagina's opgenomen over Eligius van den Aker. U weet wel, Eligius van het Boxtelse Bloedwonder.

Karel van den Aker (Liempde) en Nettie van de Langenberg-Scheepers (Esch) hebben praktisch diepgravend onderzoek gedaan naar deze Essche priester. Het blad is in gelimiteerde oplage ook te koop in de Heemkamer van Heemkunde Boxtel aan de Burgakker 4. Het blad (totaal 58 pagina's) kost €7,50

De Heemkamer is elke vrijdag van 10:00 tot 13:00 uur geopend.

Jaaroverzicht Heemkunde Boxtel 2024/2025

- 21 november 2024 Archeologie in Boxtel, lezing door Johan Verspaj
- 12 december 2024 Ontstaan Liempde, lezing door Kees Quinten
- 16 januari 2025 Volksverhalen over heksen door Maria van Deutekom
- 20 februari 2025 Carnaval in Oeteldonk en omstreken
Lezing door Rob van de Laar
- 30 maart 2025 Jaarvergadering en uitreiking Heemkundepluim
- 17 april 2025 Reizen? Dat kan iedereen. Lezing door Hettie van der Ven
- 18 september 2025 geschiedenis/genealogie Eligius van